

Lisa 2. "Heaolu Eesti laste käsitlustes" läbiviimise kavand

Lisa 2. "Heaolu Eesti laste käsitlustes" läbiviimise kavand

Andmekogumise "Heaolu Eesti laste käsitlustes" eesmärk on **teada saada suuremas riskis elavate ja andmestikes vähemesindatud laste subjektiivne vaade heaolule**, et luua laiem teadmispõhine alus Eesti laste heaolu mudelile.

Uurimisküsimused:

1. Kuidas andmetes vähem esindatud, sh suuremas riskis elavad lapsed mõistavad head elu?
2. Milliseid valdkondi ja teemasid toovad andmetes vähem esindatud, sh suuremas riskis elavad lapsed esile rääkides laste heaolust?
3. Mida saaksid laste arvates täiskasvanud teha, et lastel oleks Eestis parem elada?

Teostamise aeg: veebruar 2026 – november 2026

Tabel 1. Andmete kogumise ja analüüsimise etapid

Etapid	Periood
Uuritavate värbamine: AKI kooskõlastuse olemasolul algab koostöö lasteasutuste kontaktisikutega. Toimub laste vanemate/eestkostjate ja laste teavitamine ning neilt nõusoleku saamine, samuti kokkulepete tegemine andmekogumise toimumise aja ja koha suhtes.	Jaauar-veebuar 2026
Andmete kogumine: loovmeetodil grupiintervjuude läbiviimine lastega.	Veebruar-aprill 2026
Andmete töötlemine ja analüüs.	Aprill 2026
Kokkuvõtte koostamine.	Mai-november 2026

Valim ja metoodika

Valimi moodustavad Eestis elavad lapsed. Valim on moodustatud sihipäraselt tuginedes teooriale ja olemasolevate andmete kaardistusele ning hõlmates laste rühmi, kes tavapäraselt võivad jääda uuringutest ja andmekogumistest kõrvale või kes võivad andmete esituse käigus jääda nähtamatuks tingituna väheesindatusest (sh suuremas riskis elavad lapsed). Valimi sihtrühmade moodustamiseks on saadud sisendit uurimisprojekti raames teostatud dokumendianalüüsist ja Laste heaolu andmeseminaril (08.12.25) toimunud valdkondade üleste laste heaolu ekspertide töötoast.

Andmeid kogutakse: 1) lastelt vanuses 3-7 eluaastat, kes oma ea tõttu jäävad sageli kõrvale tavapäraest laste heaolu uuringutest ; 2) 10-17 aastastelt lastelt, kes elavad suuremas riskis ning kelle puhul ei ilmne sageli tavapäraest uuringute kaudu nende heaoluga seotud võimalikud erisused.

Tabel 2. Andmekogumise sihtgrupid ja nende kaasamise korraldus (täpsem värbamisprotsessi kirjeldus on toodud edasises pärast tabelit)

Täpsustatud sihtgrupp	Eeldatav valimi suurus	Kontakti loomine	Meetodid	Lähenemine
Lasteaia-ealised lapsed (3-7-aastased)	10-15 last	Lasteaia juhiga eelkõkulepe andmekogumise läbiviimiseks ühes või mitmes lasteaiaühmas	Mängulised tegevused, joonistamine, eale vastavalt sõnastatud küsimused.	Turvaline ja tuttav keskkond, lühikesed sessioonid, visuaalne tugi.
Õigusrikkumise taustaga lapsed (10-17 aastased)	5-15 last	Kinnise lasteasutuse kontakt (nt AS Hoolekandeteenused)	Usalduslikud aruteluringid, visuaalsed	Traumateadlik ja taastav lähenemine, lapse

Lisa 2. "Heaolu Eesti laste käsitlustes" läbiviimise kavand

		Valgejõe või Emajõe keskus)	meetodid (joonistus või kollaaž).	soovil tugiisikute (asutusesisene) kaasamine.
Asendushooldusel viibivad lapsed (10-17 aastased)	5-15 last	Sotsiaalkindlustusameti asendushoolduse noorte esindus	Usalduslikud aruteluringid, visuaalsed meetodid.	Traumateadlik ja taastav lähenemine, lapse soovil tugiisikute (asutusesisene) kaasamine.
Lapsed teisest riigist / kultuurist (10-17 aastased)	5-15 last	Eestis tegutsevate teiste kultuuride vabaühenduste kaudu kontakteerumine (nt Ukraina Noorte Liit)	Usalduslikud aruteluringid, visuaalsed meetodid.	Struktureeritud, kuid kaasav, kultuuri- ja keeleteadlik lähenemine. Ukraina vm keelse toe kaasamine andmekogumisse.
Erivajadusega lapsed (10-17 aastased)	5-10 last	Kooli direktor (nt Heleni kool, Masingu kool, Võru Järve kool vm erivajadustega laste haridusasutus)	Individuaalne või väikeses grupis. Kohandatud suhtlusvahendid (nt piktogrammid, alternatiivne kommunikatsioon), vajadusel lihtsustatud küsimused.	Koostöö õpetajate ja tugispetsialistidega. Lapsest lähtuv ja paindlik lähenemine.
Tõrjutuse riskis olevad lapsed (10-17 aastased)	5-10 last	LGBT+ ühing, MTÜ Sa Suudad, KOV lastekaitsetöötaja või noortekeskus	Usalduslikud aruteluringid, visuaalsed meetodid.	Identiteediteadlik, turvaline, toetav ja mittehinnanguline keskkond.

*Sihtgruppide täpsemas määratluses või kaasatute arvus võib tulenevalt teooriast, kontaktide valmidusest, riskide kaardistusest tulla väiksemaid täpsustusi, mis kooskõlastatakse AKI-ga kui need ei peaks käesoleva taotlusega enam kattuma.

Osalemiskriteeriumid

1. Lapsel peab olema isiklik soov osaleda, mida ta kinnitab iseseisvalt või täiskasvanu abiga täidetud nõusolekulehel.
2. Alla 15- aastase lapse osaluseks on vajalik seadusliku esindaja (vanema või eestkostja) kirjalik nõusolek.
3. Osalemine ei ole piiratud soo, keele ega muude isikutunnuste alusel.

Värbamisprotsess

Lastelt andmekogumine eeldab koostööd asutuste või esindusorganisatsioonide kontaktisikute ja töötajatega, kes on igapäevaselt nende lastega kontaktis.

Asutuse või esindusorganisatsiooni kontakt:

- informeerib lapsi ja vanemaid andmekogumisest;

Lisa 2. "Heaolu Eesti laste käsitlustes" läbiviimise kavand

- edastab uurija poolt koostatud andmekogumise kutse (tutvustuse) ja informeeritud nõusoleku vormi lapsevanemale (lisa 2) ja lapsele (lisa 3);
- toetab lapse ja perede teadlikku otsuse tegemist osalemise kohta;
- vajadusel toetab laste osalust võimaldades tugiisikul viibida andmekogumise läbiviimise juures.

Lapsevanemal ja lapsel on võimalus uuringu kohta küsida lisainfot nii oma austuse / esindusorganisatsiooni kontaktisikult kui ka uuringu kontaktisikult. Kui laps ja tema seaduslik esindaja (vanem või eestkostja) on nõus uuringus osalema, siis allkirjastavad nad nõusolekulehed, mis antakse üle uurijale enne andmekogumist. Koostöös asutuse esindajaga leitakse sobiv aeg lapsele sobivas keskkonnas (eelduslikult samas asutuses) andmekogumise läbiviimiseks. Kui laps avaldab soovi uuringus osaleda, kuid seaduslik esindaja ei ole nõusolekut andnud, siis pakub uuringu vastutav isik vanemale või eestkostjale võimaluse kontakteeruda ja korraldatakse soovi korral individuaalne ja selgitav vestlus vanema või eestkostjaga. 15–17-aastaste laste puhul võetakse arvesse laste iseseisvat nõusolekut uuringus osaleda (Teadus- ja arendustegevuse ning innovatsiooni korralduse seadus § 28, lõige 4).

Andmekogumise korraldus:

Uurijad kohtuvad kokkulepitud ajal ja kohas (eeldatavasti lapsele tuttavas asutuses vm talle sobivas keskkonnas) grupi lastega, kelle puhul on täidetud osalemiskriteeriumid (vt eespool). Ühes andmekogumise grupis on kuni 7 last. Loovmeetodile tuginev andmekogumine kestab 45 minutit kuni 1,5 tundi tulenevalt laste vanusest, soovist ja võimekusest. Andmekogumine lastelt koosneb neljast osast:

1. Sissejuhatus: uurijate ja uurimuse tutvustus. Täiendav suuliste nõusolekute küsimine.
2. Loovülesanne (temaatiline käeline tegevus, nt joonistamine, kollaaž) teemal "Hea elu".
3. Grupiintervjuu laste arvamuste ja vaadete kogumiseks tuginedes eelnevalt valminud loomingulisele tööle. Täpsemalt arutletakse lastega võimalikult vabas vormis teemadel, mis teeb laste elu heaks ja mida täiskasvanud saaksid teha, et laste elu parandada.
4. Kokkuvõte ja tagasipeegeldus lastele.

Osalemine on vabatahtlik ja valmisolekut lapse osaluseks küsitakse veelkord kohapeal, vahetult enne andmekogumist. Lapsel on õigus osalus katkestada ilma põhjendusteta, keelduda intervjuude salvestamisest, loobuda loovülesandest või lahendada see just talle sobivas vormis või jätta vastamata arutelu küsimustele, millele ta ei soovi vastata.

Uuring viiakse läbi eesti keeles, kuid vajadusel kaasatakse andmekogumisse vastava keelepädevusega kaasuurija sõltuvalt lapse keele-eelistusest. Vajadusel kohandatakse loovmeetod või mõni selle osa (nt intervjuu) lapsele vastavamaks, nt vanusele ja vaimse arengu tasemele kohasemaks, nt kasutades lihtsustatud sõnastust või visuaalseid toetavaid vahendeid. Lapse soovil või vajaduse korral on võimalus jagada ka individuaalselt oma mõtteid ja vaateid.

Uuringus kasutatakse loovmeetodit, mis on segu traditsioonilistest uurimismeetoditest (intervjuu, fookusgrupp, vaatlus) ning projektiivtehnikatest ja loovatest ülesannetest (SAMM, 2025). Loovmeetodi eeliseks on uuritavate tavapärasest aktiivsem osalus ja kaasatus, kuna selline andmekogumise viis pakub mängurõõmu ja hoiab tähelepanu. Käeline tegevus aitab häälestuda ja teemat mõtestada, järgnevas grupiintervjuu osas saab osaleja tugineda eelnevale protsessile ja valminud tööle. See toetab lapse sõnalist eneseväljendust. Loovuurimismeetodit peetaksegi eriti tõhusaks just nendes gruppides, kus sõnaline väljendusoskus võib olla madalam (nt lapsed, vaimupuudega inimesed), või teemade

Lisa 2. "Heaolu Eesti laste käsitlustes" läbiviimise kavand

puhul, millest on keeruline kõnelda (nt riskikäitumine, negatiivsed isiklikud elukogemused) (SAMM, 2025).

Lastele selgitatakse uuringu läbiviimist, sh loovülesannet ja küsimuse tähendust eakohasel ja arusaadaval viisil. Uuriija ülesanne ei ole suunata vastuseid, vaid toetada arusaamist. Arvestatakse laste tähelepanuvõime ja koormustaluvusega. Võetakse arvesse, kui mõni laps tunneb väsimust, vajab pausi või väljendab soovi katkestada. Grupiintervjuus lähtutakse taastava praktika põhimõtetest pakumaks osalejatele turvalist, hinnanguvaba ja üksteist austavat keskkonda oma mõtete väljendamiseks.

Andmekogumisel lastelt kogutakse järgmisi andmeid:

- üldandmed: lapse vanus, lapse sugu, emakeel;
- laste individuaalsed loovtööd või fotod tema loovtöödest;
- laste arvamused, mis teeb laste elu heaks;
- laste ettepanekud laste heaolu tõstmiseks.

Terviseandmeid, süüteo- ega karistusandmeid, raviinfot ega muid tundlikke isikuandmeid lastelt ei koguta. Andmekogumisel keskendutakse lapse arvamustele ja vaadetele seoses laste heaoluga. Lapsi ei suunata otse jagama oma isiklikke kogemusi, kuid grupiintervjuudes on võimalik, et nad soovivad tuua näiteid oma elust ja jagavad mõtteid, mis lähtuvad nende isiklikust kogemusest.

Andmekogumise käigus teeb uurija vajadusel märkmeid üldistatud kujul ja kasutades osalejate tähistamisel loodud pseudonüüme (mis võivad olla lühendid lõplikest analüüsis kasutatavatest), mis koosnevad tähe- ja numbrikombinatsioonidest (lõplikud pseudonüümid sisaldavad infot lapse soo, vanuse, emakeele, sihtgrupi ja intervjuu toimumisaja kohta, osa sellest infost saab uurija lisada pärast intervjuu toimumist). Loovtöödel kasutatakse samu pseudonüüme, mis võimaldab loovtööde ja grupiintervjuude käigus avaldatud info ühendamist hilisemas analüüsis. Intervjuud salvestatakse audiofailina. Salvestamine toimub ainult lapse ja lapsevanema või eestkostja nõusolekul, mida lisaks nõusoleku vormile küsitakse grupiintervjuude eel osalejatelt veelkord suuliselt (salvestamise alustamisel). Lapsele selgitatakse helisalvestamise eesmärki ja seda, et salvestus ei jagata avalikult või uuringuväliste isikutega (sh lapse haridus- vm asutuse töötajatega) ning salvestust kasutatakse ainult vestluse sisu transkribeerimiseks (seejärel salvestis kustutatakse). Kui mõni lastest keeldub salvestamisest, siis kasutatakse ainult alternatiivseid lähenemisi (märkmete ja loovtööde tegemine).

Uuringu teema, heaolu, peaks olema lastele pigem helge ja ei tohiks tekitada emotsionaalseid raskuseid, kuid kui mõnel lapsel siiski seotuna isiklike kogemustega peaks esinema ebamugavusi või emotsionaalseid raskuseid, siis neid maandatakse trauma- ja lapsesõbraliku uuringukorraldusega. Arvesse võetakse iga lapse osalusvõimekust ning toetatakse lapse emotsionaalset turvatunnet. Küsimuste sõnastus seatakse üldine ja ei puudutata otse lapse isiklikku kogemust. Laps võib rääkida just nii palju kui ta soovib ja hetkel valmis on. Uuringu ajakavas on arvestatud lisaajaga, et vajadusel toetada lapsi, et uurija saab vajadusel pöörata lapsele tähelepanu, kui nt mõni laps soovib jätkata vestlust või soovib esitada täiendavaid küsimusi, saada selgitusi või lihtsalt väljendada oma tundeid seoses toimunud protsessiga. Uuringu viivad läbi uurijad Kristi Asser ja Kadi Saar, kellel on taust lastega töötamise valdkonnas (sotsiaal-, noorsootöö, sh suuremas riskis elavate lastega). Kristi Asseril on mänguterapeudi väljaõpe ja praktiline kogemus. Vajadusel pakutakse psühhosotsiaalset tuge koostöös asutuse töötajatega ning julgustatakse pöörduma lasteabi poole. Vajadusel kaasatakse kaasuurijsid, nt tulevalt keelepädevusest.

Andmete kasutus ja analüüs

Uuringu käigus kogutavad andmed:

Lisa 2. "Heaolu Eesti laste käsitlestes" läbiviimise kavand

- laste ja vanemate/eestkostjate nõusolekud (nime ja kuupäevaga allkirjastatud dokumendid), mida analüüsiks ei kasutata;
- üldised taustatunnused (nt vanus, sugu, emakeel);
- sihtgruppi tunnus;
- intervjuu toimumise aeg ja koht;
- laste loovtööd või fotod nende loovtöödest;
- helisalvestised gruppiintervjuudest;
- uurija tehtud märkmed kohtumisest.

Laste suuliselt antud vastused (märkmed, transkriptsioonid) ja loovtööd saavad olema analüüsiks omavahel seostatavad loodava pseudonüümi kaudu, mis sisaldab lapse sugu, vanust, emakeelt ja sihtgruppi tunnust (tabel 1 alusel antakse igale sihtgrupile vastav tähe-numbrikombinatsioon) ning intervjuu toimumise aega. Pseudonüümi saab uurija luua koheselt (sh algselt selle lühema versiooni, kus on vaid sel intervjuul osalevate eristuseks mõned tunnused) ja andmete kogumise järgselt seda täiendada või pseudonüüm lisada materjalile (nt loovtööle lisab märkamise ja märkmete järgi pärast intervjuud pseudonüümi) ja pseudonüümivõtit luua vaja pole. See tagab, et otse isikuga taas kokku viia kogutud andmeid tagantjärele ei ole võimalik.

Kvalitatiivseid andmeid (laste arvamused ja ettepanekud, loovtööd) analüüsitakse temaatilise sisuanalüüsi meetodil, mille abil tuuakse esile laste tähenduslikud kogemused ja ettepanekud. Tulemusi esitatakse üldistatud kujul ning asjakohasuse või seotuse korral (st kui mõni järgnevalt loetletud tunnus ei ole oluline/tähenduslik, siis seda ei kasutata) lapse soo, vanuse, emakeele ning sihtgruppi täpsustusega (sihtgruppi kuulumine tabel 1 alusel).

Loovtööde puhul kontrollitakse otsest või kaudset tuvastamist võimaldava info olemasolu ja vajadusel eemaldatakse / kustutakse see (nt kui laps on kirjutanud ikkagi oma nime tööle kuigi seda ei paluta).

Intervjuude salvestused transkribeeritakse esimesel võimalusel peale intervjuude toimumist, need pseudonüümitakse ja eemaldataks ka sisust isikuga otse seondav kui seda esineb. Audiofailid kustutakse koheselt peale transkribeerimist.

Nõusolekulehed hävitatakse hiljemalt 3 kuud peale andmekogumise lõppu, mis on eeldatavasti 2026. aasta II kvartalis. Kuni nõusoleku lehtede säilitamiseni on uuringus osalenul võimalik tagasiulatuvalt oma nõusolekut tagasi võtta, kuid ainult juhul, et tema andmete tuvastamine kogutust on võimalik, sest isikuga seos otse pseudonüümimise kaudu kaob. Kuna aga intervjuul võis osaleda ka pseudokoodi tunnuste järgi unikaalne laps (nt võis olla osalejaks ainult üks 10 a poiss, teised olid kas kõik tüdrukud või teisest vanusest), siis konkreetse isiku andmete uuringust väljavõtmise võimalus siiski võib olla ka võimalik. Sellest võimalusest, selle piiratusest ja õigusest antakse osalejatele teada nõusolekulehe kaudu.

Digitaliseeritud loovtööd, intervjuude transkriptsioonid ja uurija tehtud märkmed pseudonümiseeritud kujul jäävad alles teaduslikuks kasutuseks.

Tulemuste esitluse eel kontrollitakse täiendavalt kaudset tuvastamist võimaldava informatsiooni olemasolu. Uuringu tulemusi ei jagata äratuntavate näidetena, vaid ainult üldistatud kujul, et kaitsta iga lapse identiteeti.

Isikuandmete turvalisus:

Isikuandmetega seonduvad: nõusolekulehed ja audiofailid; paigutatakse enne nende analüüsiks ettevalmistust ja hävitamist piiratud ligipääsuga Tartu Ülikooli turvaserveris analüüsifailidest eraldi. Kogu andmeanalüüs tehakse pseudonüümsete andmete alusel.

Lisa 2. "Heaolu Eesti laste käsitlestes" läbiviimise kavand

1. Laste ja vanemate /eestkostjate nõusolekulehed

Laste nõusolekuleht kogutakse paberkandjal. Neid hoitakse lukustatud kapis, skaneeritakse PDF-iks ja säilitatakse Tartu Ülikooli turvaserveris. Paberoriginaalid hävitatakse pärast skaneerimist.

Vanema/eestkostja nõusolekud kogutakse elektrooniliselt (digitaalselt allkirjastatud või skaneeritud allkirjastatud PDF) või paberkandjal. Vanema poolt allkirjastatud fail edastatakse uuringu vastutavale isikule e-kirjavahetuse teel või käest kätte. Allkirjastatud nõusolekuvormid laetakse üles Tartu Ülikooli turvaserverisse. Paberkandjal olevad nõusolekuvormid skaneeritakse ja laetakse seejärel Tartu Ülikooli turvaserverisse, paberdokumendid hävitatakse pärast skaneerimist.

Ligipääs nõusolekulehtedele (nii laste kui vanemate) on ainult uuringumeeskonna vastutaval liikmel. Neid ei jagata kolmandatele isikutele, sh lasteasutuse töötajatele. Nõusolekulehed hävitatakse Tartu Ülikooli serverist kolm kuud peale andmekogumise läbiviimist (eeldatavasti 2026. aasta II kvartali lõpus).

2. Audiosalvestused

Salvestus tehakse vastutava uurija seadmel, mis on täisketta krüpteeringuga (BitLocker/FileVault) sülearvuti või krüpteeritud diktofon. Failivorming: WAV või M4A (monokanaal, 16-bit/44,1 kHz), et tagada hea transkribeeritavus. Failile antakse neutraalne nimi (ei sisalda laste ega asutuse täisnime). Faili ei salvestata pilveteenustesse ega isiklikesse seadmetesse. Audiofailid laaditakse otse Tartu Ülikooli turvaserverisse eraldi kaitstud kausta ja sellele on ligipääs ainult uurimisprojektiga seotud vastutaval uurijal). Transkriptsioon tehakse TÜ turvaserveris, ilma väliste pilveteenusteta. Transkriptsiooni käigus eemaldatakse lapse nimi ja muud isikuandmed, haruldased sündmused ja muud kaudset tuvastamist võimaldav informatsioon. Analüüsi jaoks kasutatakse ainult pseudonüümset transkriptsiooni. Audiofaili ei jagata edasi ja see kustutatakse turvaliselt (sh jääkfailide vältimine) koheselt peale transkribeerimist.

Kasutatud allikad:

RT I, 12.07.2025, 1. Kasutatud 03.12.2025 <https://www.riigiteataja.ee/akt/112072025001>

SAMM, Kasutatud 03.12.2025, <https://samm.ut.ee/loovuurimismeetodid/>